

Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi

Abant Journal of Cultural Studies

2022, 7(14): 101 – 104

Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a: İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak İsimlerine Yansıması

From Sormagir Street to Başkurt Street: Reflection of Social Transformation on Street Names in İstanbul

Hande USTAMAHMUT¹

Geliş Tarihi (Received): 12.08.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 19.10.2022

Yayın Tarihi (Published): 29.10.2022

Öz: Bir toplumun aynası olarak kentler aynı zamanda politik bir çerçevede değerlendirilmelidir. Kentleri politik bir çerçevede değerlendiren Lefebvre'ye göre kent mekânları, siyasal ideolojilerin yansıtıldığı alanlar olmakla birlikte birtakım maddi ve mali stratejilerin üretildiği bölgelerdir. Hayati Tüfekçioğlu tarafından kaleme alınan *Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak İsimlerine Yansıması* isimli eser dönemin mevcut iktidarlarına bağlı olarak oluşturulan siyasal ideolojilerin kent mekânlarına ve kent isimlerine ne ölçüde yansıdığını üç pilot bölge üzerinden incelemektedir. Ayrıca yazar toplumsal dönüşümlere bağlı olarak değişen iskân ve iletişim tarzlarının sokak isimleri üzerindeki etkisini de ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, İdeoloji, Kent, Sokak isimleri, Toplumsal dönüşüm

&

Abstract: Cities as a mirror of a society should also be evaluated within a political framework. According to Lefebvre, who evaluates cities in a political framework, urban spaces are areas where political ideologies are reflected, as well as regions where some material and financial strategies are produced. Written by Hayati Tüfekçioğlu, the work named *From Sormagir Street to Başkurt Street Reflection of Social Transformation on Street Names in İstanbul* examines the extent to which the political ideologies created depending on the current governments of the period are reflected in the urban spaces and city names through three pilot regions. In addition, the author also deals with the effect of changing housing and communication styles depending on social transformations on street names.

Keywords: Sociology, Ideology, City, Street names, Social transformation

Atıf/Cite as: Ustamahmut, H. (2022). Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a: İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak İsimlerine Yansıması, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7 (14): 101-104.

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2016 – Bolu

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, e-posta: handeusta7@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2128-1828

Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a: İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak İsimlerine Yansıması- Hayati Tüfekçiöğlü, Birinci Basım, Yeni Alan Yayıncılık, İstanbul, 151 sayfa.

Hayati Tüfekçiöğlü tarafından ele alınan *Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak İsimlerine Yansıması* isimli eser, yazarın doktora tezi olup uygulamalı saha araştırması niteliği taşımaktadır. Eserde Türkiye'nin geçirmiş olduğu toplumsal, siyasal ve iskân biçimi değişiklikleri üç başat bölge üzerinden tartışılarak sokak isimlerinin tarihsel macerası ele alınmıştır. Söz konusu bölgelerden ilki olan Cihangir Osmanlı'dan kalan sokak isimlerinin büyük ölçüde korunduğu semt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer bölge olan Fındıkzade ise Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan sokak isimlerinden meydana gelmektedir. Yazarın son bölge olarak ele aldığı Pendik Fevzi Çakmak Mahallesi ise bir gecekondulu semti olarak çalışmada yer almaktadır.

Bulunduğu coğrafya itibarıyla birçok farklı uygarlıklara ve imparatorluklara beşiklik etmiş olan İstanbul bugün gerek tarihi dokusu ile, gerek metropol olma özelliği ile ilgi odağı haline gelmeye devam etmektedir. İstanbul'daki Sokak isimlerinin hikâyesini ele alan bu çalışma şehrin geçirmiş olduğu kentsel ve toplumsal dönüşümleri eski, ara ve yeni şeklinde üç döneme ayırarak son derece yalın bir üslup ile okuyucuyu tarihsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Kitap iki bölümden oluşmakla birlikte yazar daha çok ikinci bölümde ele alınan konuya yoğunlaşmaktadır. İlk bölümde Cumhuriyet Dönemi ile birlikte başlayan kent planlamalarının dönemin ideolojisi ile beraber kentin dokusuna ne ölçüde sirayet ettiği ele alınmaktadır. Bununla birlikte konuyla ilgili kaynaklar ve bilimsel veriler bu bölümde ortaya konmuştur. Kitabın ikinci bölümünde ise İstanbul'dan üç pilot bölge seçilerek bu bölgeler üç ara dönem üzerinden incelenmiştir.

Tüfekçiöğlü kentin geçirmiş olduğu değişimleri siyasi politikalar, nüfus hareketlilikleri ve iskân biçimi dönüşümleri üzerinden değerlendirerek literatüre bu problemler çerçevesinde yeni bir çalışma kazandırmıştır. İstanbul'un içinde barındırdığı dinamik yapısı ve nüfus artışı ile birlikte gecekondulu diyebileceğimiz sokakları ile ayrı bir özelliği de içinde barındırdığını belirterek değişen iskân biçimleri neticesinde mahalle sakinlerinin iletişim tarzlarından sokak isimlerine kadar bu sürecin yansıdığına vurgu yapmaktadır. Bir saha araştırması olan bu çalışma İstanbul'un geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümlerin sokak isimlerini ne ölçüde şekillendirdiğini etkileyici bir üslup ile sunarken aynı zamanda bizleri İstanbul'un sokaklarında dolaştırmaktadır.

Kent Planlaması, Şehircilik ve Sokak İsimleri başlıklı ilk bölümde (s.19-79). Yazar Cumhuriyet Dönemi'nin "millileştirici" ideolojisinin kent planlarına uygulandığını belirtir. Yazarın ifadeleri şu şekildedir: "İstanbul'un özel durumunun sebebi elbette bu kentin Osmanlı başkentliği yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. İmparatorluğun tasfiyesiyle birlikte, yeni anlayışa göre pek çok değeri geride bırakmak lazım geldiği gibi, bu kentin tarihini korumakla birlikte bu tarihe yön verilmek de istenmiştir. Süreç, hem 'muasır medeniyetler' seviyesine ulaşmayı hem de 'millileşme'yi gerektirmektedir." (s.19). Yazar yeni kurulan ideolojinin toplumda milli bir kimlik meydana getirmeyi ve bu kimliğin kentin dokusuna kadar sirayet ederek kenti dönüştürmeyi amaçladığını belirtmektedir.

Tüfekçiöğlü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde 1927 yılında 6215 adet sokak isminin değiştirildiğini ve buralara "milli adlar" verildiğini ifade ederek Osman Nuri'nin hazırlamış olduğu İstanbul Rehberi'nde bu konuda kapsamlı bilgiler verildiğini belirtir (s.50). Şu şekilde açıklar: "Osman Nuri Sokak adlarını da düzenleyen 1003 sayılı yasanın 1927 genel nüfus sayımı ile ilgili olarak çıkartıldığını, kendisinin 1927'de İstanbul'da umumi nüfus yazılışı esaslarını hazırlamaya, numarataja memur edildiğini ve bu çerçevede yapılan isim değişiklikleriyle İstanbul'da yollara ve meydanlara "milli adlar" verildiğini söylemektedir". (s.50).

Görüldüğü üzere yazar İstanbul Rehber'i ışığından hareketle yeni toplumsal kimliğin sokak isimleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bunun dışında Tüfekçiöğlü kitabın ilk bölümünde çalışma boyunca yararlandığı kaynaklardan bahsetmiştir. Yazar Harita Müdürlüğü kaynakları dışında sokak isimleri ile ilgili kanun ve yönetmelikler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden elde etmiş olduğu

malzemeler ve İstanbul Ansiklopedisi kaynakları ile 1927 senesinde kaldırılan sokak isimlerinden bazılarına yer vermiş, ayrıca yeni ideolojiyi yansıtan sokak isimlerini de ele almıştır. Bu sokak isimlerine örnek olarak Fındıkzade Mahallesi'ndeki Türkçü Sokak, Ömer Seyfettin Sokak, Ziya Gökalp Sokak verilebilir (s.55).

İkinci bölümde(s.83-131). Yazar üç bölge üzerinde odaklanarak değişimi tarihsel bir zemin üzerinde tartışmakta ayrıca ele aldığı sokakların fotoğraf görüntüleri ile de eserini süslemektedir. Çalışmasında yer verdiği Cumhuriyet öncesi dönemi temsil eden Cihangir, Cumhuriyet Dönemi'nin izlerini taşıyan Fındıkzade ve bir gecekondu semti olan Pendik Fevzi Çakmak Mahallesi araştırmanın temel mekânlarını oluşturmaktadır. İlk olarak Cihangir semtinin yapı ve doku olarak en az değişime uğramış bir semt olduğunu belirterek bölgenin sokak isimlerinin büyük çoğunluğunun Osmanlı Dönemi'nden kaldığını belirtmektedir.

Yazar ara dönem olarak adlandırdığı 1960'lı yıllara kadar kentin dokusunda bariz bir değişiklik olmadığı için bu durumun sokak isimlerinde de herhangi bir değişiklik yaratmadığının altını çizer fakat 1960'lardan sonra yaşanan 6-7 Eylül olayları neticesinde birçok gayrimüslimin evleri ve dükkânlarının talan edilerek ikametgâh yerlerinin boşaltıldığını vurgular. Bu olumsuz olaylar akabinde birçok evin işyeri merkezlerine dönüşerek iskân biçimlerinin de dönüştüğünden bahseder. Yaşanan toplumsal ve siyasal durumların hem kentin dokusunu hem de insanların iskân biçimlerini dönüştürdüğünü ifade ederek son dönem olarak adlandırdığı 1980 sonrasında Cihangir'de bir alt kültürün oluştuğunu ve bu alt kültürün toplumda marjinal diyebileceğimiz unsurlardan meydana geldiğini açıklar. Mevcut siyasi yönetimin bölgeye gerekli ekonomik ve kültürel yatırım yapmaması ve emlak fiyatlarının düşük olması sebebi ile toplumun marjinal tabakasının bu bölgede toplanmasına neden olduğunu belirtmektedir.

Bölgeye gelen yeni unsurların içinde travesti, transeksüel, madde bağımlıları ve seks işçileri olduğunu belirterek bu insanların Cihangir semtinin bazı mahallelerine yerleştiklerini vurgular.Sokağın ismi Sormagir iken halkın çabaları neticesinde sokağın ismi Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a dönüştürülmüştür(s.96).

Yazarın ele aldığı bir başka bölge olan Fındıkzade ise Cumhuriyet Dönemi ideolojisinin kalıntıları gözler önüne serer. Yazara göre "Yeni sokak isimlerinin önemli bir bölümü, kurulan ulus devletin gereği olarak yeni ulus kimliğini yansıtırken, kaldırılan/değiştirilen sokak isimleri de eski örgütlenme biçiminin bir boyutuyla ilgilidir." (s.69). Yazar buna rağmen kentin dokusunun büyük ölçüde muhafaza edildiğini ve tarihi mekânların bozulmadığına işaret eder. 1960'lı yıllara gelince Fındıkzade bölgesinde birtakım yeniliklerin başladığını ve sokaklarda büyük bulvarlar açıldığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Anadolu'dan gelen göçleri kentin özümseyerek içine çektiğinden bahseder. Yazarın burada dikkat ettiği husus, bölgenin göç ile birlikte değişime uğradığını fakat semtin bu değişimden etkilenmeyerek kimliğini koruyabildiğini ifade etmesidir. Karakterini koruyan Fındıkzade'nin aynı zamanda sokak isimlerini de büyük ölçüde koruduğuna dikkat çeker.

Yazar klasik bir gecekondu özelliği göstermeyen Pendik Fevzi Çakmak Mahallesi'nin 1980 sonrası dönemine odaklanmakla birlikte mahallenin iskân biçimi, dokusu ve sokak isimleri ile birçok bölgeden farklılıklar barındırdığını ifade eder. Bölgeye 1980 sonrası gelen ciddi göç dalgasının semtin karakterini değiştirerek insanların kente tıpkı bir yama gibi tutunduğunu belirterek burada oluşan göç hareketlerinin Fındıkzade semtindeki gibi bir bütünleşme arz etmediğini belirtir. Fevzi Çakmak Mahallesi'nin hem İstanbul'dan hem de Pendik'ten kopuk olduğunu ve aynı zamanda kent ile bütünleşemediğini açıklayarak dönemin göç politikasına vurgu yapar. Türkiye için 1950'li dönemlerin Anadolu'dan gelen göçmenleri kucaklayan bir dönem olduğunu fakat 1980 sonrası yönetimin göç konusundaki isteksiz tavrına dikkat çekerek insanların bu politika karşısında küskün bir tavır sergilediklerini ifade eder. Bölgeye gelen göçmenlerin kaçak ve ruhsatsız yapılanmalar oluşturduğunu ve mevcut politika sebebi ile insanların sokaklara genel olarak Türk büyükleri ve devlet adamlarına ait isimler vermediklerini açıklar. Fevzi Çakmak Mahallesi'nde çoğunlukla sokak isimleri şehir, coğrafya, bitki ve az da olsa dini içerikli isimlerden

oluşmaktadır. Sokak isimlerinden bazıları şu şekildedir: Muş Sokağı, Yayla Sokağı, Güneysu Sokağı, Yonca Sokağı ve Cami Sokağı (s.123-124).

Mahallenin sokak yapısının ucu açık ve sokaklarının boş aralıklardan oluşmasının hem mahalle sakinlerinin ilişki tarzlarında kopukluk meydana getirdiğini hem de bölgenin kentten uzak kalmasına sebep olduğunu belirtir. Mahallenin bilinen tarzda bir gecekondü özelliği taşımadığını açıklayarak evlerin yapısının yüksek katlı binalardan oluştuğunu ve aynı zamanda bölgenin şehirden kopuk olduğunu dile getirir. Klasik gecekondü evlerinin derme çatma bir düzen barındırdığını ve insanların kent ile ekonomik ve mali sosyal açıdan bir bütünleşme meydana getirdiğini açıklar. Bu sebep ile Fevzi Çakmak Mahallesi'ni bir gecekondü modeli olmaktan ziyade varoş bir yapılanma özelliği taşıdığını belirterek insanların ilişkilerinin de kopuk olduğunu açıklayarak gecekondü ve varoş bölgelerin özelliklerini karşılaştırır. Yazar bu konudaki fikirlerini şu şekilde belirtir: "İstanbul'a yönelik nüfus akışı hala sürmekte; fakat artık 'Göç'ten ziyade 'işgal' söz konusu olduğu için şehre sızmak mümkün olamamakta ve yeni gelen nüfus, şehir dışında oluşan farklı tarzlardaki gecekondularla, artık 'varoş' olarak tanımlanan yaşam alanlarıyla şehre adeta yamanarak eklenmektedir." (s.134-135). İfadelerden de anlaşıldığı üzere yazar, varoş yapılanmaların gecekondü tarzlarından farklı olduğunu altını çizmektedir. Tüfekçioğlu mahalle sakinlerinin sosyal ilişkilerinin zayıf olması ve insanların göç politikaları karşısında küskün olduklarından bahsederek sokak isimlerinin kendi ifadesi ile "suya sabuna dokunmayan" özellikte isimler taşıdıklarını ifade eder ve bu isimler daha çok çiçek, ağaç ve meyve gibi sokak isimlerinden oluşmaktadır (s.129). Portakal Sokak, Erik Sokak, Papatya Sokak ve Ova Sokak bunlardan bazılarıdır (s.122-123).

Sokak isimlerinin bir çıkış noktası olarak ele alınıp kentin ve toplumun geçirmiş olduğu değişimlerin izinin sürülebileceğini vurgulayan Tüfekçioğlu, üç pilot bölge üzerinden kentin değişen dokusunun, kimliğinin ve siyasi politikaların ne ölçüde sokak isimlerine yansıdığını tarihsel bir çerçevede ele alarak sokak isimleri macerasına yeni bir alan açmıştır. Yazar yararlandığı bilimsel veriler ve saha araştırması ile desteklediği çalışmasını belirttiği problemler çerçevesinde ele alarak özgün bir yaklaşım ortaya koymuştur. Kent sosyolojisine ilgi duyanların keyifle okuyacakları bu çalışma meraklılarına farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Kaynakça

- Tüfekçioğlu, H. (2021). *Sormagir Sokak'tan Başkurt Sokak'a: İstanbul'da Sosyal Dönüşümün Sokak isimlerine Yansıması*. İstanbul: Yeni Alan Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.